Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kognitiv faolligi va ta’lim motivatsiyasini rivojlantirish

Tosheva Mohinur Yusupovna
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti ntm o'qituvchisi, Qarshi, O'zbekiston
Yuldosheva Shoxsanam Diyorovna
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti ntm talabasi, Qarshi, O'zbekiston

Annotatsiya: Maqolada bugungi kunda zamonaviy ta’limning ko’plab muammolari dolzarb bo’lib , asosan bolaning o’zi uning xatti – harakatlari ta’lim faoliyatida namoyon bo’ladi . Jamiyat taraqqiyotining zamonaviy sharoitlari asosiy maktab ta’lim tizimi oldiga yangi ustovor yo’nalishlar va vazifalarni qo’ymoqda . Muvoffaqiyatli vaziyatni yaritish usullaridan biri o’quvchilar uchun bitta emas , balki kam sonli murakkablikdagi vazifalarini tanlash bo’lishi mumkin .

Kalit so’zlar : Motivatsiya , kognitiv , o’quvchi , sinf .

Bugungi kunda zamonaviy ta'limning ko'plab muammolari dolzarb bo'lib, asosan bolaning o'zi, uning xatti-harakati va ta'lim faoliyatida namoyon bo'ladi. Ulardan biri maktab o'quvchilarida ta'lim motivatsiyasini shakllantirishdir.

Jamiyat taraqqiyotining zamonaviy sharoitlari asosiy maktab ta’limi tizimi oldiga yangi ustuvor yo‘nalishlar va vazifalarni qo‘ymoqda, uning sifatini sezilarli darajada oshirish yo‘llarini izlashni taqozo etmoqda. Biroq, o'quv jarayonini tashkil etishda maktab ma'muriyati va o'qituvchilari bir qator qiyinchiliklarga duch kelishadi, ulardan biri o'quvchilarning bilim motivatsiyasining pastligidir. Shunga qaramay, pedagogika va psixologiya tarixida ko'rib chiqilayotgan sohada ma'lum tajribalar to'plangan, ularni tahlil qilish va nazariy tushunish biz aniqlagan muammoni hal qilishga yordam beradi.

Kognitiv faoliyat bola faoliyatining etakchi shakllaridan biri bo'lib, u kognitiv qiziqish asosida o'rganishni rag'batlantiradi.

O'quv faoliyatining motivatsiyasi - bu o'rganishning kognitiv va ijtimoiy motivlaridan iborat kompleks, tizimli ta'lim; shaxsni bilim, bilish usullarini egallashga, ta’lim bilan ongli ravishda bog‘lashga, o‘quv faoliyatida faol bo‘lishga undaydigan maqsad, ehtiyoj va motivlar tizimidir.

Boshlang'ich maktab yoshi - ta'lim motivatsiyasining shakllanishining boshlanishi. O'qish - bu faoliyat. Kognitiv faoliyatni rivojlantirishning maqsadi 8 sifatni shakllantirishdir:

- qiziquvchanlik;
- topqirlik va tasavvur;
- muqobil fikrlash;
- zukkolik;
- originallik;
- moslashuvchanlik;
- mustaqillik;
- fikrlashning kengligi va chuqurligi.

Turli xil kognitiv qiziqishlarni shakllantirish usullari ham ajralib turadi. Bunday usullar - kognitiv o'yinlar, hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish, o'quv munozaralari, tortishuvlar, yangilik, muvaffaqiyat holatlarini yaratish va boshqalar.

Erta maktab yoshi qobiliyat, o'rganish istagi uchun poydevor qo'yish uchun qulaydir, chunki olimlarning fikriga ko'ra, inson faoliyatining natijalari 20-30% intellektga va 70-80% motivlarga bog'liq. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy psixologik-pedagogika fanida "motivatsiya" tushunchasining yagona ta'rifi mavjud emas. "Motivatsiya" tushunchasini ta'riflashda birlikning yo'qligi motivatsiyaning noaniqligi va murakkabligini, shuningdek, ushbu

masalaning jihatlarining ko'p qirraliligini ko'rsatishi mumkin. Pedagogika, psixologiya, psixologik-pedagogik adabiyotlarda motivatsiya ham bir qancha ta’riflarga ega.

O'quv motivatsiyasi, shuningdek, motivatsiyaning asosiy manbai sifatidagi ehtiyojni o'z ichiga olgan ob'ektiv va sub'ektiv motivlar tizimi sifatida ham tushuniladi.

Ta'lim motivatsiyasining faolligini belgilovchi bir qator o'ziga xos omillar mavjud:

1) ta'lim tizimi, ta'lim faoliyati amalga oshiriladigan ta'lim muassasasi;

2) o'quv jarayonini tashkil etish;

3) o’quvchining shaxsiy xususiyatlari;

4) o'qituvchining shaxsiy xususiyatlari;

5) predmetning xususiyatlari

Motivatsion soha shaxsiyatning asosidir. Ta'lim motivlarini shakllantirish - bu ta'lim muassasasida ichki o'quv motivlarini namoyon qilish, ularni o'quvchilar tomonidan tushunish va motivatsiya sohasini shaxsiy rivojlantirish uchun sharoit yaratish. Maxsus psixologik texnikalar tizimi orqali uning rivojlanishini rag'batlantirish mumkin va zarur. O'quv motivatsiyasini rivojlantirishning umumiy ma'nosi o'quvchilarni o'rganishga salbiy va befarq munosabat darajasidan ta'limga ijobiy munosabatning yetuk shakllariga - samarali, ongli, mas'uliyatli shaklga o'tkazishdir. Dastlab, birinchi sinf o'quvchisi o'quv faoliyati jarayoniga qiziqadi, uning ahamiyatini tushunmaydi. O'yin tovushlarni talaffuz qilishda, harf elementlarini yozishda hali ko'p ish qilishi kerak. O'quv-tarbiyaviy ish natijalariga qiziqish paydo bo'lgandan keyingina birinchi sinf o'quvchilari o'quv faoliyati mazmuniga, bilim olishga qiziqishni boshlaydilar. Aynan mana shu asos maktab o‘quvchilarida yuqori ijtimoiy saviyada o‘qishga bo‘lgan ishtiyoqni, o‘qishga chinakam mas’uliyatli munosabatni shakllantirish uchun qulay zamindir. 3-4-sinf o'quvchilari muayyan o'quv fanlariga tanlovli munosabatda bo'lishni boshlaydilar, buning natijasida o'rganishning umumiy motivi ko'proq farqlanadi: fanga qiziqishga qarab o'quv jarayoniga ijobiy va salbiy motivatsiya.

Kognitiv faoliyat jarayoni aqliy kuch va stressni sezilarli darajada sarflashni talab qiladi, hamma ham bunga erisha olmaydi, chunki intellektual operatsiyalarni amalga oshirishga tayyorgarlik har doim ham etarli emas. Shuning uchun assimilyatsiya muammosi nafaqat bilimlarni egallash, balki uzoq muddatli (o'zlashtirish) doimiy diqqat, aqliy kuchlarning keskinligi va irodaviy harakatlar jarayonidir.

Muvaffaqiyatli vaziyatni yaratish usullaridan biri o'quvchilar uchun bitta emas, balki kam sonli murakkablikdagi vazifalarni tanlash bo'lishi mumkin. Rag'batlantirishga muhtoj bo'lgan o'quvchilar buni hal qilishlari va o'zlarini bilimli va tajribali his qilishlari uchun birinchi vazifa oson bo'lishi uchun tanlangan. Quyida katta va murakkab mashqlar mavjud. Masalan, men maxsus dual vazifalardan foydalanaman: birinchisi talaba uchun mavjud bo'lib, unga keyingi, qiyinroq vazifani hal qilish uchun asos tayyorlaydi.

O’quvchilar o'rtasida barqaror ijobiy o'quv motivatsiyasini shakllantirish maktab va o'qituvchilarning asosiy vazifasidir.

Bu sinflarda o‘qituvchining o‘quvchilarni o‘qishga undashdagi roli, obro‘-e’tibori pasayganligi sababli kamayadi. Bu o’quvchilarning mustaqilligining kuchayishi va ularning ko'proq darajada tengdoshlari fikriga e'tibor qaratishlari bilan bog'liq

A.K.Markova o'z tadqiqotida o'quv motivatsiyasini shakllantirishning ikkita usulini ko'radi:

- "yuqoridan pastga" - bu barcha maktab o'quvchilariga dunyoga ta'lim shakllarining motivlari qanday bo'lishi kerakligi haqidagi ideallar o'lchovi, o'zlarining modellarini singdirishdan iborat. Bunday bo'lishning salbiy tomoni shundaki, agar yuqorida ko'rsatilgan sabablar talab qilinsa, bu assimilyatsiyaning rasmiy standarti bo'lish xavfi mavjud;

- "pastdan, kuch yuqoriga" - mohiyat shundan iboratki, kichikroq haqiqat shundaki, maktab o'quvchisining o'zi faqat kattalar tomonidan o'zining haqiqiy turli xil faoliyatiga qo'shiladi va shu bilan axloqiy xatti-harakatlarning amaliy tajribasiga ega bo'ladi. Buning yo'qligi

bir yo'l beradi - o'qituvchining o'zi har doim ham zarur bo'lgan motivatsiyalarning aniq bir shakli bo'lishiga ishonch hosil qilmaydi

Uy vazifasi o‘quv jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, darsda olingan bilim va ko‘nikmalarni kengaytirish va chuqurlashtirish imkonini beradi. Shunday qilib, talabalarning ta'lim motivatsiyasining umumiy o'sishi uy vazifalarini sifatli bajarish uchun motivatsiyani o'z ichiga oladi.

Uy vazifasi uchun motivatsion vaziyatlar quyidagilar bo'lishi mumkin:

1. Qo'rquvni yo'q qilish ("Uy vazifasi juda oddiy, biz siz bilan ushbu materialni o'rgandik").
2. Muvaffaqiyatli natijaga erishish ("Siz albatta muvaffaqiyat qozonasiz ..."; "Muvaffaqiyatli natijaga hatto shubha qilmayman ...").
3. Faoliyatni amalga oshirish usullari va shakllari bo'yicha yashirin ko'rsatmalar ("Ehtimol, vazifani bajarishni ... bilan boshlash yaxshidir"; "Ishni bajarish, ... haqida unutmang").
4. Individual topshiriqlar uchun motivni kiritish ("Men sizga bu vazifani ishonib topshirishim mumkin ..."; "Sizning yordamingizsiz biz keyingi darsni bajara olmaymiz ...").
5. Faoliyatni safarbar qilish yoki pedagogik taklif ("Biz allaqachon vazifani bajarishni boshlamoqchimiz ..."; "Shunday qilib, men sizning ishingiz natijalarini imkon qadar tezroq ko'rishni xohlayman ...")

O'quv faoliyati uchun motivatsiya turlari: salbiy motivatsiya - o'quvchining o'qimagan taqdirda paydo bo'lishi mumkin bo'lgan ba'zi noqulayliklar va muammolar (ota-onalar, o'qituvchilar, sinfdoshlar va boshqalarning tanbehlari va boshqalar) haqida xabardor bo'lishidan kelib chiqadigan motivlar. Bunday motivatsiya faqat qisqa muddatli muvaffaqiyatlarga olib kelishi mumkin va muvaffaqiyatli natijalarga olib kelmaydi; Ijobiy motivatsiya ta'lim faoliyatidan tashqarida qo'yilgan motivlar bilan bog'liqdir

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, har xil rag'batlantirish va rag'batlantirish usullarining uyg'unligigina har bir o’quvchining bilim olishda muvaffaqiyatini ta'minlaydi. O’quvchilarning kognitiv faoliyatini boshqarish mahorati ko'p omillarga bog'liq. Eng muhimlaridan biri o‘qituvchining o‘z fanini o‘quvchilar uchun qiziqarli qila olishidir. Agar o'qituvchi bilish qiziqishini shakllantirish jarayoniga rahbarlik qilsa, bu qiziqishning murakkablashuvi va rivojlanish istiqbollarini ko'rsa, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olsa, ish mazmuni, shakl va usullarini tanlasa, u holda uning o'quvchilari va o'qituvchining o'zi rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Akramova.G.S.- “Yosh psixologiyasi” – 2015 y.
2. Karimova .V.-“Oila psixologiyasi”-Toshkent 2017-yil

Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya asoslari. Universitet va pedagogika oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun darslik. – T.: O‘qituvchi, 2014.– 98 b.

3. Muxtorov E.M.-“Oila psixologiyasi”-Toshkent 2010-yil
4. Petrovskiy.A.V-“Umumiy psixologiya”–Toshkent -2012-yil
5. Qodirova A.T. O‘smirlarda oilaviy nizolar to‘g‘risida ijtimoiy tasavvurlarining shakllanishi.-Psixologiya fanlarinomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – T.: 2017. –143 b.